

RESSENYES

RULLAN, Onofre

La construcció territorial de Mallorca

Palma: Moll, 2002 (Monografies Científiques, 7), 435 p.

Pròleg de Bartomeu Barceló Pons

ISBN 84-273-6507-1

Onofre Rullan, professor de Geografia al Departament de Ciències de la Terra de la Universitat de les Illes Balears, va guanyar amb aquesta obra el premi Lluís Solé i Sabarís de Geografia de l'Institut d'Estudis Catalans, 2002. L'extensa síntesi que ofereix sobre la història del paisatge cultural illenc s'estructura en tres grans parts: l'entrellat de les fronteres demarcades per la natura, la construcció de l'artifici territorial i les fronteres que demarquen la natura i els humans a l'ensens, amb unes conclusions prospectives de cara al futur. La inclusió de nombrosos mapes i diagrames, extrets de l'àmplia i raonada bibliografia de base —de valor inestimable—, reforça notablement l'interès i la delectació amb la qual se segueix la lectura.

En la primera part, el professor Rullan exposa la trajectòria del paisatge de l'illa d'ençà la seva individualització física respecte del continent. Ja fa més de dos milions d'anys que el mar la separà de la península Ibèrica i d'Àfrica. La insularitat respecte de Menorca és més recent, de

l'època postglacial, uns tres o quatre milers d'anys enrere. Rullan completa la història del modelatge morfològic de Mallorca —la serra, el pla i els turons— amb notes sobre la potència, veritablement notable, del gradient climàtic i del predomini de l'alzina sobre el roure en el domini biogeogràfic.

La construcció dels paisatges culturals mallorquins s'inicià cap al 2500 aC, més o manco, amb l'arribada dels humans. L'afaiçonament del territori a les seves necessitats i dèries es pot dividir en dues grans fases. Atesa la seva gran amplitud, Rullan pot usar el símil dels dos grans paroxismes orogènics del relleu, l'hercinia i l'alpi, per exemplificar-ho. Mentre que del primer se'n conserva ben poca cosa, del segon encara n'experimentem les conseqüències. En altres paraules, si dels processos d'instal·lació d'aquells primers pobladors i de l'empremta cultural fixada en el territori pels romans no n'ha restat gairebé res, altra cosa succeeix amb els processos i les empremtes deixades pels pobladors del darrer mil·lenni.

Així, d'ençà l'any 903, data en la qual l'illa de Mallorca s'incorporà a l'òrbita del món musulmà, i fins a l'actualitat, les transformacions del seu territori poden classificar-se per la successió de quatre grans etapes: la musulmana fins al 1229, amb l'arribada de l'host de Jaume I; la catalana fins a la nova planta borbònica de 1715; l'espanyola fins al 1955, quan el negoci turístic començà a ser significatiu, i l'europea d'aleshores ençà. Aquesta seqüenciació, ben discutible, és per això mateix una altra de les aportacions del llibre.

L'empremta ramadera i el model de poblament agrupat en llogarets és encara viu en aquells sectors de l'illa en els quals ha perviscut el paisatge basat en el regadiu. La feudalització va comportar profunds canvis en el sistema jurídic i l'estructura de la propietat. La materialització de la renda feudal, la dels senyors directes del territori, va accelerar la cerealització del camp mallorquí. D'un paisatge, l'islàmic, caracteritzat per esquitxos de regadiu en un oceà de bosc, es passà a un altre, el feudal, de clapes de bosc en un mar de cereal. Tanmateix, aquesta nova forma d'extracció i apropiació de la renda de la terra hauria d'haver ajudat, d'una manera o altra, a trencar l'autarquia illenca. Les oliveres de tramuntana permeteren, a poc a poc, desenvolupar el negoci de l'exportació d'oli per importar blat. Els intercanvis que, al capdavant, permetrien un increment significatiu del contingent demogràfic es desballestaren durant el segle XVIII, ja en plena fase espanyola. L'exportació de vi i de fruits secs en serien la base fins a la primera meitat del segle XX.

La tercera part de l'obra consisteix en una àmplia reflexió de Rullan sobre la darrera fase de construcció dels paisatges culturals de l'illa, l'europea, ben amaniada amb un repàs exhaustiu de les propostes d'ordenació i planificació del territori. Rullan les coneix prou bé.

No hi manquen les referències a la comarcalització —la del professor Vicenç M. Rosselló de 1964 al capdavant—, la fugissera presa de consciència de la diversitat d'un territori limitat, i de les transformacions de la base econòmica que ho ha fet possible. Tot plegat, sense oblidar les notes sobre els canvis urbans experimentats per la Ciutat de Mallorca.

A partir de la modernització econòmica que va comportar el pla d'estabilització de finals dels anys cinquanta, la base de les exportacions illenques es modificà substancialment. El turisme ha estat el producte estel·lar d'exportació de la darrera etapa proposada per Rullan, la que encara dura. Des de la fase hotelera de model fordista fins a la de construcció massiva i generalitzada, passant per la dels apartaments, l'activitat turística s'ha emmotllat sense gaires problemes als canvis productius globals. El seu impacte en el territori i en la societat ha estat i és enorme. En una altra de les analogies pedagògiques que amenitzen el llibre, Rullan caracteritza el canvi com el pas de les orogènies clàssiques de llarga durada a un terratrèmol de gran magnitud. El creixement espectacular del nombre de vols regulars que relliguen l'illa amb el nord europeu, per sobre ja del de discrecionals, fa pensar que, a hores d'ara, Mallorca ja és un barri perifèric d'Europa.

Al cap i a la fi, les preguntes a les quals intenta donar resposta *La construcció territorial de Mallorca* no són més que les clàssiques: on i què som?, d'on venim?, on anem? Unes preguntes que, tot i que mai no tenen una resposta clara, ajuden a pensar sobre el nostre entorn, ajuden a exercitar la sensibilitat escrutadora envers el món.

Pau Alegre i Nadal

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Pau.Alegre@uab.es